

Pesosten ranskan-sanakirjassa paljon filateliaa

Pentti Pesosen *Ranskalais-suomalainen sanakirja* (Otava 1978) on osoittautunut vuosien käytössä hyödylliseksi ja luotettavaksi. Siitä on nyt ilmestynyt täysin uudistettu ja melkoisesti laajennettu laitos. *Uusi ranskalais-suomalainen sanakirja* (Finn Lectura 2006) on syntynyt yhdessä Pirkko Pesosen kanssa.

Pentti Pesonen on paitsi ranskan kielen tuntija myös innokas postimerkkeilijä. Tämä näkyy sanakirjan sivuilla. Kaikki lihavoidut ranskan kielen sanat seuraavassa ovat sanakirjasta, useat niistä filat-lyhenteellä täsmennettynä.

Ranskalainen filosofi René Descartes julkaisi kirjan Discours de la Méthode vuonna 1637. Muistopostimerkkiin 300 vuotta myöhemmin tuli aluksi virheellisesti Discours sur la Méthode.

Sanakirjankäyttäjää etsii yksittäisten sananmerkitysten ohella myös rektioita. Onko esimerkiksi sanan **discours** (’puhe’) yhteydessä käytettävä **de-** vai **sur-**pronominia? Pesoset pitävät kumpaakin hyväksyttävänä.

Valinnaisuus on varmaan syynä siihen, että kun Descartes’in teoksen *Discours de la Méthode* 300-vuotismuistomerkki ilmestyi Ranskassa vuonna 1937, siinä oli ensin virheellinen muoto *Discours sur la Méthode*. Virhe korjattiin nopeasti.

Filatelian ja postin termejä

Otan aluksi esille pari filatelian termiä, joita käytetään yleisesti ranskankielisessä asussaan. Nämä ovat **tête-bêche** (’päikkö, päikköpari’) ja **faux** (’väärennös’).

Edellistä näkee usein kirjoitettavan niin, että **accent circonflexe** (^) on vaihtunut toiseen aksenttiin tai tipahtanut pois kokonaan. Yleensä sirkumflexiaksentti on jääne sanassa aikaisemmin esiintyneestä konsonantista. Luin lukiossa aikanaan lyhyen ranskan, ja Anna-Liisa Sohlbergin *Ranskan kielioppi* oli ahkerassa käytössä. Kieliopissa mainitaan yhtenä esimerkkinä juuri **tête** (’pää’), joka on ollut aikaisemmin **teste**.

Ranska on säilyttänyt asemansa postin virallisena kielenä ja näkyy monissa postimerkkeilijöiden käyttämissä termeissä. Tällainen on **poste restante** (’noutoposti’), sananmukaisesti jäljellejäänyt posti. Partisiippi on tässä niin kuin usein ranskan kielessä adjektiivin tapaan vasta pääsanan jälkeen.

Filatelian sanasto määrittelee noutopostin jakelutavaksi, jossa asiakas noutaa lähetykset toimipaikasta. Myös postilokeroihin jaettu posti on näin ollen noutopostia. Postilokero on ranskaksi **boîte postale**, lyhennettynä **BP**.

Lentopostilipukkeissa eri maissa lukee **par avion** (’lentopostitse’). Tästä tulee mieleeni opintomatka-ajoilta Australiasta muuan kiihkeä anglomaani. Hän kertoi pyytävänsä postitoimistosta aina isokokoisia lentolipukkeita, joista hän sitten leikkasi ranskankielisen tekstin pois ja jätti jäljelle vain sanan **AIRMAIL**.

Laivaleimoissa esiintyy usein **paquebot** ('matkustajalaiva'). Se voitaisiin suomentaa myös vuorolaivaksi, pakettilaiva se ei ole. Pesosten sanakirjassa sanat on ilmaistu foneettisin kirjaimin, ja paquebot lausutaan niiden mukaan "pakbo". Sanassa **album de timbres-poste** ('postimerkkikansio') album lausutaan hiukan yllättäen "albom". Kummassakin sanassa paino on toisella tavulla.

Postiin liittyvistä mainitsen vielä termit **carte postale** ('postikortti'), **coupon-réponse international** ('kansainvälinen vastauskupongi'), **imprimé** ('painotuote') ja **premier jour** ('ensipäivä'). Kirjattujen kirjeiden R-tunnus tulee sanasta **recommandé** ('kirjattu').

Sanakirjan lyhenneluettelossa ovat mukana muun muassa **UPU** eli **Union postale universelle** ('Maailman postiliitto') ja **SDN** eli **Société des Nations** ('Kansainliitto'). Jälkimmäisen näkee lisäpainamana Sveitsin merkeillä vuosina 1922–44.

Värien ja maiden nimiä

Kun aloittelin postimerkkiluetteloiden käyttöä 1960-luvun alussa, värien vieraskieliset nimet tuottivat vaikeuksia. Saksan kielen tavallisimmat värit jäivät Michelistä aika pian mieleen, mutta ranska oli hankalampi. Ruotsista, saksasta ja englannista täysin poikkeavia ovat **vert** ('vihreä'), **noir** ('musta') ja **jaune** ('keltainen'). Tummanvihreä on **vert foncé**.

Pesosten sanakirjassa mainitaan myös **ardoise** ('savenharmaa'), **bistre** ('kellertävänruskea'), **marron** ('kastanjanruskea') ja **turquoise** ('turkoosinsininen'). Kaisa Häkkisen *Nykysuomen etymologinen sanakirja* kertoo, että turquoise tarkoittaa sananmukaisesti turkkilaista. Michelin mukaan Turkin postimerkeistä turkinsininen on esimerkiksi Gümüşhanen kaupunkia esittävä 20 kurun merkki vuodelta 1959.

*Ranskan postimerkissä vuodelta 1941 **outremer** merkitsee ultramariinia eikä merentakaista niin kuin on tarkoitus. Vuoden 1945 merkissä virhe on korjattu.*

Sinisen yksi sävy on **outremer** ('ultramariini'). Kun sanan keskelle laitetaan tavuviiva, merkitys muuttuu toiseksi. Sanakirjan mukaan **out-remier** viittaa merentakaiseen, ja **la France d'out-remier** tarkoittaa Ranskan siirtomaita.

Ranskan kielisten postimerkkiluetteloiden käyttäjät joutuvat opettelemaan myös valtioiden nimiä. Oudoimmasta päästä ovat **Allemagne** ('Saksa'), **Pays-Bas** ('Alankomaat') ja **États-Unis** ('Yhdysvallat'). **Allemagne Occidentale** on Saksan liittotasavalta ja **Allemagne Orientale** Saksan demokraattinen tasavalta.

Omassa kokoelmassani ovat oksidentti ja orientti menneet sekaisin erityisesti Afrikan kansioissa. Kesti kauan ennen kuin muistin, että **Afrique-Occidentale Française** (lyhennettynä **A-OF**) sijaitsi aikoinaan Afrikan länsiosissa.

Postimerkkeilijä tarvitsee ranskaa

Postimerkki on ranskaksi **timbre-poste**. Sana voidaan käsittää ahtaasti tarkoittamaan osoitusta siitä, että lähetyksen postimaksu on maksettu asiaankuuluvalla tavalla. Laajassa merkityksessä postimerkkejä ovat myös esimerkiksi lunastusmerkit. Ranskalaisessa *Yvert et Tellier* -luettelossa tällaiset merkit on usein listattu loppupuolelle. Yvert lausutaan

ranskassa ”iveer”, paino jälleen toisella tavulla.

Lunastusmerkki on **timbre-taxe**. Suomesakin käytettyjen lunastusleimojen T-kirjain juontaa tästä juurensa. Virkapostimerkki on puolestaan **timbre de service**. Myös **entier** (’ehiö’), **feuille** (’pienoisarkki’) ja **carnet** (’postimerkkivihko’) on hyvä tietää, kun tutkii ranskankielisiä postimerkkiluetteloita.

Seuraavaan olen koonnut usein esiintyviä filateelisia termejä *Uudesta ranskalais-suomalaisesta sanakirjasta*. Nämä ovat **affranchi** (’postimaksu maksettu’), **filigrane** (’vesileima’), **non dentelé** (’hammastamaton’), **gomme** (’liima’), **neuf** (’käyttämätön’), **oblitéré** (’leimattu’), **préoblitération** (’ennakkomitätöinti’), **cote** (’luettelo hinta’), **bande de quatre** (’nelirivilö’) sekä **bloc de quatre** (’nelilö’). Viimemainittu on *Filatelian sanastossa* virheellisesti block de quatre. Liimaketta tarkoittava **charnière** on alunperin sarana tai nivel.

Lopuksi vielä **cachet rond** (’pyöröleima’), **marcophilie** (’leimakeräily’) sekä **mondialiste** (’kokomaailmakeräilijä’). Näitä en löytänyt *Filatelian sanastosta*.

Ranskan kielessä joulu on noël (”noel”). Jos e-kirjaimen päällä ei olisi kahta pistettä eli treemaa, sana lausuttaisiin ”nöl”. Kanadan vuoden 1970 joulupostimerkeissä treemaa ei ole. Oikealla on merkki vuoden 1973 sarjasta.

Pentti ja Pirkko Pesosen *Uuteen ranskalais-suomalaiseen sanakirjaan* oli ilo tutustua. Se on ammattitaidolla ja huolellisesti laadittu hakuteos, jossa on myös postimerkkeilijöiden tarvitsemaa sanastoa. Samalla tulivat lukioajat mieleen ja niiden mielenkiintoiset ranskantunnit.

Julkaistu: *Filatelisti* 1/2007 (muokattu)